
O LJUDEH ZA LJUDI

Nekaj vtisov s trimesečne prakse v SEM

293

Dobrodošli v muzeju!

Dobrodošli v prostoru za učenje, delovanje in čutenje, v prostoru pustolovščin in odkrivanja! Dobrodošli v muzeju!

Z velikim veseljem, a tudi s kančkom tesnobe sem nekega sivega dne proti koncu maja 2012 drugič stopila skozi vrata Slovenskega etnografskega muzeja. Minilo je skoraj leto od mojega prvega obiska. Prezeta od navdušenja nad SEM-om in Slovenijo sem v nenavadno vroči pomladi 2011 prisegla, da se bom vrnila v te čarobne kraje. Zato sem bila tako vesela, ko sem jeseni istega leta zvedela za program študentske izmenjave Erasmus; takoj mi je bilo jasno, da bo to idealen "izgovor" za ponovni obisk Slovenije.

Kar me je pri SEM-u najbolj vznemirilo, je bila izjava o njegovem poslanstvu: *O ljudeh za ljudi*. Upala sem, da se bom med trimesečno poletno prakso v muzeju v okviru programa Erasmus lahko posvetila možnostim in problemom, ki jih ta izjava nakazuje. Katere ljudi naj bi skušal predstavljati srednjeevropski etnografski muzej in kako? Na koga se obrača, koga nagovarja, kako služi ljudem? In najbolj bistveno: kaj lahko povemo o človeškem dogajanju, razvidnem iz vsakodnevnega dela muzealcev, ki skušajo izpolniti to poslanstvo?

Kot doktorska študentka socialne in kulturne antropologije sem nagnjena k temu, da o svojih izkušnjah pišem etnografsko. V nadaljevanju bom skušala posredovati in obravnavati poslanstvo muzeja "O ljudeh za ljudi" in z vrsto etnografskih vinjet orisati svoje izkušnje pri praktičnem delu v SEM-u.

Temelji

Z Adelo Pukl sva se za nekaj dni posvetili kupu na videz neuglednih kartonastih škatel v kotu njene pisarne. A v teh na prvi pogled nezanimivih škatlah je bilo nekaj velikega, izzivalnega in močnega: narodno-zabavna glasba ameriških Slovencev. Vinilne plošče z naslovi kot npr. "Charlie was a Boxer" Frankieja Yankovica in njegovih Yanksov s sestrami Marlin sva jemali iz izvornih

ovitkov (nekatero so bile brez ovitka) in jih zaradi zaščite pred poškodbami med hrambo v SEM-ovem depaju vlagali v za ta namen izdelane vrečke iz trde lepenke. Med oštevilčevanjem, zlaganjem na kupe in odkljukavanjem vseh teh predmetov s seznamov sem čutila njihovo nenavadno privlačnost. V svetli, prostorni pisarni v središču Ljubljane sem čutila, kako me vleče skozi čas in prostor; spraševala sem se, kako so razmišljali tisti, ki so zapustili svoje slovenske domove na tej strani oceana in kako so se znašli na drugi strani ter si ustvarjali nov dom v Ameriki. Kaj jim je pomenilo ustvarjanje in predvajanje teh posnetkov?

294

Podobno privlačnost obravnavanih predmetov sem čutila pri delu z Miho Špičkom, ko sva se na vse pretege trudila iz kaosa obsežne donacije majhnih črno-belih fotografij ustvariti red ali ko sva skrbno in sistematično skenirala negative in nato urejala digitalizirane posnetke. Nehote sem se spraševala, kako se je odvijalo življenje ljudi na teh posnetkih. Enako sem čutila nekaj tednov pozneje v hladnem, mogočnem depaju, ko sva z Markom Frelihom iskala besede, s katerimi bi čim bolj natančno in nevtralno opisala obsežno zbirko afriških mask. Ali so te maske nosilec pomenile več kot le okrasne predmete, ali so morda bile nekakšen katalizator za vstop v duhovni svet? Enak občutek privlačnosti se je pojavil, ko sva z Gregorjem Kosom delala v restavratorskem oddelku in sem se med odstranjevanjem nakopičene umazanije, ki je kazila površino umetelno izrezljanih lesenih vrat, spraševala, kam so vodila ta vrata nekoč in kdo vse je stopil skozi njih. Pojavil se je tudi ob spremljanju dela Andreja Dularja, ko je katalogiziral domače pleskarske šablone in valjčke, ki jih je zbral. Želela sem si čutiti in razumeti ponos slovenske podeželske družine nad okrasnimi motivi, ki so jih ti pripomočki ustvarjali na stenah njenega doma. In končno sem čutila enako privlačnost, ko sem Daši Koprivec in Tjaši Zidarič pomagala urediti ročna dela iz slovenske diaspore za hrambo v depojih. Kako je ustvarjanje čipkastega kenguruja v Avstraliji ali okraševanje velikonočnega pirha v Argentini omogočalo ljudem, da razmišljajo o sebi in izražajo svoje bistvo?

Tako sem prišla do spoznanja, da predmeti dajejo misliti in povezujejo preko prostora in časa. Njihova privlačnost me je povezovala z ljudmi, ki so jih izdelali in uporabljali, ampak tudi z delom kustosa, ki je poskrbel za njihovo ohranitev, in z vsemi tistimi, ki bodo morda v bodočnosti slutili njihovo privlačnost in se počutili povezane z njimi. Obdelava na stotine posnetkov narodno-zabavne glasbe, fotografij ali mask, njihovo urejanje in shranjevanje – vse to so značilne in nujne naloge kustosov, so temelji dela in življenja v muzeju. To je vsakdanje delo o ljudeh, ker obdelava predmetov ustvarja povezavo med kustosom ter izvirnimi ustvarjalci in uporabniki predmetov. In to delo je tudi za ljudi, ker ustvarja možnost bodočih odnosov med ljudmi – raziskovalci, obiskovalci muzeja ali drugimi kustosi – in predmeti. To temeljno delo se nenehno ponavlja, zahteva veliko potrpljenja in natančnosti in čeprav ni ravno sanjsko, je živa skala, na kateri se gradi vse ostalo v muzeju. Brez tega dela muzej ne bi mogel izpolniti svojega poslanstva ali, bolje rečeno, muzeja sploh ne bi bilo.

Nadgradnja

Na pladnju pred mano kot truplo nenavadne, a čudovite ptice leži maroška pipa za kajenje iz devetnajstega stoletja. Z Markom Frelihom postopno razstavlja imenitni predmet na sestavne dele, ki jih ni malo. Pipa je okrašena z drobci koral, s škarjicami, z drobno stekleničko, s kovanci in znamenji, s steklenimi biseri in z mnogimi oblikami, dimenzijami in odtenki, ki so prav vsi amuleti. Skozi ta predmet in še mnogo drugih takih predmetov si začne Marko postavljati vprašanja. Sprašuje se, kako in zakaj se ljudje sploh lotevajo zbiranja predmetov. Ali se obdajajo z drobnimi predmeti zato, ker se ob njih prijetno počutijo, ali morda tudi zato, da jih obvarujejo pred nesrečo? Predvsem pa ga zanima, če in zakaj obstajajo razpoznavne povezave med družbami, ki uporabljajo amulete skozi čas in prostor, od starega Egipta s svojimi čudnimi modrozelenimi kipci do današnjih voznikov, ki na vzvratno ogledalo obešajo molke.

295

Sprehajati se po dobrem muzeju je podobno hoji pod težo ogromnega vprašaja. Raziskave kustosov in razstave, ki jim sledijo, oblikujejo vprašanja, vendar odgovori zaživijo zares šele potem, ko se obiskovalci aktivno soočajo z njimi. V SEM-u se vprašanja lahko porajajo ob drobnih detajlih npr. imenitnih posnetkov slovenskih peric iz 50-tih let prejšnjega stoletja, ki so v mestu zbrale perilo in ga prale v svojih vaških domovih, ali ob celotnih razstavah, kot je npr. stalna razstava *Jaz, mi in drugi*, ki je od začetka do kraja rezultat dela kustosov na najvišji teoretski ravni. Inja Smerdel, Janja Žagar in Marko Frelih so mi razložili, da naj bi bil odnos med kustosom, razstavo in obiskovalcem kot pogovor, tj. dvosmerni tok informacij in razmišljanj. Dober kustos se izogiba hierarhični obliki izmenjave, pri kateri se svet deli na objektivno resnične in razpoznavne kategorije in dejstva s strani kustosa kot učitelja in na obiskovalca-učenca, ki jih nekritično sprejema. Dober kustos mora stremeti k temu, da izziva in spodkopava hegemonijo muzejskih predstavitev; sebi in svoji publiki mora ponujati prostor in priložnost, da temeljito razmišljata o tem, kaj jima dopoveduje razstava in kakšen je njen pomen za njuno lastno življenje. Ko bo Marko Frelih na koncu ustvarjal razstavo o amuletih, mu bo čudovita maroška pipa pomagala postavljati vprašanja o naravi in pomenu amuletov tako sebi kot obiskovalcem in skozi razstavo bodo tako on kot obiskovalci skušali priti do odgovorov.

Glede na težo zgoraj omenjenega vprašaja ni presenetljivo, da sem prišla do naslednjega zaključka: dobro delo kustosa v etnografskem muzeju skuša odgovoriti na dve ključni vprašanji: Kako lahko izvemo več o ljudeh? in Kako lahko posredujemo naša spoznanja? Raziskave, ki so temelj različnih rezultatov dela kustosov – to so predvsem razstave, a tudi publikacije, seminarji, predavanja, delavnice, konference, spletne strani, festivali, pedagoško delo itd. –, so zame hitro postale najbolj privlačen vidik muzejskega dela. Tako kot mnogi nadobudni antropologi in etnologi se tudi sama soočam z vprašanjem, ali in kako povezovati moja raziskovalna spoznanja z neakademskim svetom. Nadgradnja v smislu raziskovanja in teorije ne mora nujno potekati na račun manjšega javnega delovanja. V SEM-u sem spoznala, da se najboljše družbene in zgodovinske raziskave dejansko predstavljajo svetu v obliki vprašanja in da do odgovorov pridemo samo z javnim delovanjem.

Prihajanje in odhajanje, odpiranje in zapiranje

296

Muzej je seveda stavba in glavnino razstav v tej stavbi tvorijo predmeti. A ko resnično hočemo razumeti muzej, moramo opustiti pomirjujoče "fiksno" stanje teh predmetov in stavb in priznati, da je muzej dejansko nekaj, kar je snovno in nesnovno v stalnem gibanju, v stalnem toku. Muzej "sedi" skupaj z Ralfom Čeplakom Mencinom v parkiranem kombiju, polnem slik, ki jih je ustvaril ugleden romski umetnik; ta nenavaden in prelep tovor čaka na dovoljenje, da prečka mejo in zapusti schengensko območje, umetnik pa čaka na dovoljenje, da pride ponj. Muzej se dogaja tudi ob kavi z Neno Židov in obrtnikom v predmestju Zagreba, ko klepet o metodah in trgih lahko odpira raziskovalne možnosti. Muzej je tudi Mojca Račić, ko se sklanja nad štiri mize, polne stvari iz očetove osebne zbirke in mu pomaga ustvarjati osebno razstavo iz ostankov dolge poklicne poti, a je hkrati vedno pripravljena nuditi strokovno pomoč vsakomur, ki prestopi prag muzejske knjižnice. Muzej so tudi zadnji popravki, ki jih z Nadjo Valentinčič Furlan vnašava v angleška besedila za table tematske poti „Na svoji zemlji“ o prvem slovenskem celovečernem filmu, v osupljivi Baški grapi. Muzej je Sonja Kogej Rus, ki nekega toplega julijskega večera pod zvezdnatim nebom skupaj s študenti vodi delavnico za otroke. Muzej je zven hitrih korakov Nine Zdravič Polič, Maje Kostric in Domna Uršiča, ki delajo s polno paro zato, da vse poteka gladko. Je tudi praznovanje s pogostitvijo in so govori direktorice Bojane Rogelj Škafar ob prihodu ali slovesu člana muzejskega kolektiva, ob odprtju ali zaprtju razstave.

Muzej potuje skozi prostor, muzej se spreminja skozi čas. Muzej in zlasti SEM je tudi doktorska študentka, ki je prehodila mnogo poti, da je skozi izredno koristno trimesečno prakso prišla do spoznanja, da muzej ni toliko prostor z vrati, podi, streho in vitrinami, ampak premična in vztrajna praksa ali proces o ljudeh za ljudi.

Eleanor Ryan-Saha

Avtorica prispevka (četrti z desne) v družbi sodelavk in sodelavcev SEM pod muzejsko lipo ob odhodu Inje Smerdel v pokoj (Dokumentacija SEM)